

ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA VE EBEVEYNLERİNE İLİŞKİN ALGILARI

Orhan KOÇAK¹, Raziye DEMİREL², Mehmet KIRLIOĞLU³

Öz

Bu araştırmanın amacı boşanmış veya boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarının boşanma eylemine ve anne-babalarına ilişkin algılarını mecazlar (metaforlar) yardımıyla ortaya çıkarmak ve analiz etmektir. Boşanmış veya boşanma sürecinde olan 10 çift ve bu çiftlerin 16 çocuğu ile yapılan görüşmeler 10.10.2017-29.11.2017 tarihleri arasında Bakırköy adliyesi görüşme odasında araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çocukların ebeveynlerine ve boşanmaya ilişkin algılarını ortaya çıkarmak amacıyla çocukların anne, baba ve boşanma kavramlarını metaforlar aracılığı ile tanımlamalarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına kaydedilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu aşamada veriler araştırmanın amacına uygun olarak temalara ayrılmıştır. Temaların uygunluğu konusunda uzman görüşüne başvurulmuştur. Toplamda 3 ana tema ve 10 alt tema oluşturulmuştur. Bunlardan “korku”, “koruyucu”, “iyilik” ve “nefret” alt temaları anne ve babanın tanımlanmasına ilişkin; “dağılma”, “seçim” ve “kurtulma” alt temaları boşanma eylemine ilişkin ve “beraber”, “ayrı” ve “kararsız” alt temaları anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkindir. Çalışmamızla benzer şekilde yapılan araştırmalar, çocukların tartışmaların olduğu, sorunlu bir aileyi anne ve babalarının boşanmasına tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Metafor, Nitel Araştırma, Boşanma, Algı, Çocuklar*

¹ Doç. Dr. Orhan KOÇAK, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, orkoc@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0281-8805>

² Sosyal Çalışmacı Raziye DEMİREL, Adalet Bakanlığı, raziyeedemirel@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6606-4360>

³ Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KIRLIOĞLU, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, drkirioglu@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0130-0841>

PERCEPTIONS OF CHILDREN ON DIVORCEMENT AND THEIR PARENTS

Abstract

The aim of this study is to reveal and analyze perceptions of children whose parents are divorced or in the divorce process about their parents and divorce with the help of metaphors. The interviews were conducted with 10 couples and 16 children between 10.10.2017 and 29.11.2017 by the semi-structured interview form by the researchers in the meeting room of Bakırköy Courthouse. In the study, in order to reveal the perceptions of children about their parents and divorce, questions were asked about defining the concepts of mother, father and divorce through metaphors. The data obtained was transferred to the computer and the theme was divided according to aim of the study. Expert opinions was consulted on the suitability of the themes. Totally, 3 main themes and 10 sub-themes were created. The sub-themes of «fear», «protector», «goodness» and «hate» are related to the definition of mother and father ; Sub-themes of «disintegration», «selection», and «salvation» relate to divorce; and «together», «separate» and «undecided» are related to whether they want their parents to be divorced or to be together. Our study and other studies in the literature have revealed that children in problematic families prefer to divorced parents.

Keywords: *Metaphors, Qualitative Research, Divorcement, Perception, Children*

Giriş

Aile; mutluluk, çocuk sahibi olmak vb. gibi ortak amaçlar doğrultusunda oluşan, kadın ve erkeğin ilişkisini düzene koyan, formal ve informal örgütlülük unsurlarına dayanan bir kurum olmakla birlikte çocuğun sosyal ilişkilerini gerçekleştirdiği ve birey olarak hayatta kendine bir yer bulmayı öğrendiği ilk yerdir (Bulut, 1993; Mavili, 2013; Yavuzer, 2014). Çocuğun gelişimi için gerekli olan başta beslenme ve bakım ihtiyaçları olmak üzere sevilme, korunma ve eğitime gibi diğer ihtiyaçları da aile tarafından karşılanmaktadır. Genel olarak sevgi ve şefkat, aile olmanın temel kriterleri olarak sunulmaktadır (Anyan ve Pryor, 2002). Ailenin en önemli üyeleri olan anne ve baba çocuğa ihtiyaç duyduğu sevgiyi, özenli bakımı vererek ve güven ortamı oluşturarak çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamakta, yeteneklerinin gelişmesi için onu cesaretlendirmekte, çocuğa yol göstererek olumlu davranışlar geliştirmesine katkıda bulunmakta ve toplum içindeki kuralları öğretmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Sosyal bir birey olmayı öğrenme aşamasında olan çocuk, bir rol modele ihtiyaç duyar ve çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için özdeşleşme kuracağı en uygun rol model anne ve babasıdır (Yavuzer, 2014, s. 132). Freud psikoseksüel gelişim kuramına göre kişiliğin gelişimini beş döneme ayırmış ve her döneme özgü gereksinimlerin karşılanması gerektiğini ortaya koymuştur. Çocukluk döneminde ihtiyaçları giderilmeyerek doyuma ulaşamayan bireyler yetişkinlik döneminde uygun olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Freud'a göre erken çocukluk döneminde özellikle ilk 5 yıldaki ebeveyn-çocuk ilişkilerinin çocuğun kişilik gelişimi üzerinde etkisi bulunmaktadır (Özdemir vd., 2012, s.570). Ebeveynler çocuklarına rol model olarak, kişilik gelişimlerine ve cinsel kimlik kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Bunların tamamının gerçekleşebilmesi için anne ve babanın tıpkı bir takım gibi uyum içinde olmaları gerekmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Çocuklar için önemi tartışılmaz olan, evlilik birliği ile kurulan ve kutsal kabul edilen aile; genellikle boşanma nedeniyle parçalanmaktadır. Ailenin çocuğun gelişiminde ne kadar önemli olduğu bilirse de her anne ve baba aralarında bu uyumu oluşturamamakta ve dolayısıyla her çocuk gelişimini anne ve babasının yan yana olduğu aynı ortamda tamamlayamamaktadır.

Aile, her ne kadar aynı çatı altında yaşayan evlilik bağı ile birbirine bağlı karı-koca ve çocuklardan oluşup yüz yüze iletişim sağlanan bir kurum olarak

tasvir (Kavut, 2015) edilse de boşanma, ölüm gibi sebeplerle aileler dağılmaya ve parçalanmaya maruz kalmaktadır. Çocuğun gelişimi için tartışılmayacak derecede öneme sahip olan aile, parçalanarak çocuğun yaşamında büyük bir sorun oluşturmakta ve bunun gerçekleştiği durumların başında da boşanma gelmektedir. Boşanma, hukuki kurallara göre oluşturulmuş bir evliliğin, taraflar arasındaki bağın hukuki olarak kaldırılması, varsa bu evlilikten olan çocukların hakları saklı kalmak şartıyla hakim kararıyla evliliğin sona erdirilmesi işlemi olarak tanımlanmaktadır (Arıkan, 1996, s. 25). Boşanma tarihinin çok eskilere dayandığı ancak günümüzde boşanma oranlarının geçmişe göre artış gösterdiği bilinmektedir (Akyüz, 1978). Boşanma, ailenin parçalanıp dağılmasına neden olan, aile üyelerini derinden etkileyen, hiç kimse tarafından istenmeyen yıpratıcı bir durumdur. Boşanma sürecinde ve sonrasında en çok yıpranan kuşkusuz çocuklar olmakta çünkü boşanma ile çocukların hayatındaki en mühim olgu olan kendisine güven ve sevgi veren anne ve babası ile aynı ortamda yaşama hakkı çocukların elinden alınmaktadır (Çelikoğlu, 1997, s. 1). Boşanma; yalnız eşlerin birbirinden ayrılması, aralarında bulunan ilişkilerinin sonlanması değil, aynı zamanda toplumu ilgilendiren bir durumdur. Boşanma sürecinden en çok etkilenen tarafın çocuklar olması toplumun temelini sarsmakta ve bu nedenle de üzerinde derin çalışmaların yapılması gereken önemli bir konu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Akyüz, 1978).

Ailenin Dağılması

Çocukların gelişimlerini sağlıklı bir biçimde tamamlayabilmeleri ve sağlıklı bireyler olabilmeleri ancak ailenin işlevlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olmaktadır (Bulut, 1993, s. 1). Boşanma ile ailenin; aile olma işlevini yitirdiği, çocuğun gelişimini neredeyse durdurduğu, çocuğun boşanmanın olduğu evredeki gelişim döneminde saplandığı, yeterli içsel desteği göremediği durumlarda stres yaşadığı ve en uyumlu çocukların bile bu dönemde gelişimlerinde sorun görüldüğü bildirilmektedir (Benedek ve Brown, 1997, s. 5). Özellikle hayatının ilk dönemlerini anne ve babasının birlikte olduğu sıcak bir yuvada geçiremeyen, korumalarından ve denetimlerinden yoksun ve ebeveynlerinden herhangi birinden uzak kalan

çocukların gelişimlerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (Bilir ve Dabanlı, 1990, s. 143). Amato (1993), anne ve babanın aynı evde yaşamını sürdürdüğü ailede büyüyen çocukların, boşanma sonucu anne ya da babadan herhangi biri ile tek ebeveynli olarak büyüyen çocuklara göre daha iyi bir ortamda büyüyeceklerini, hem annenin hem de babanın rehberlik, duygusal destek ve denetleme gibi alanlarda çocuk için önemli kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında çocukların tek bir ebeveyn yanında büyümesinin paylaşma, anlaşma ve kaynaşma gibi sosyal yeteneklerinin olumsuz etkilendiği, sosyalleşme problemleri yaşayabilecekleri belirtilmiştir (Canlı, 2017). Benzer şekilde Yavuzer (2014, s. 142) de boşanmanın aile içindeki duygusal etkileşimin azalmasına, hatta çoğunlukla kaybolmasına neden olduğunu, bu durumun da doğrudan çocuğun gelişimine olumsuz olarak yansıdığını, çocuğun motor becerilerinde, dil ve zihinsel gelişiminde duygusal etkileşimin azalmasına bağlı olarak gecikmeler yaşama riskinin arttığını belirtmiş, bunlara bağlı olarak çocuğun çevresindekilerle yeterli ilişki kurmadığını ve sosyal gelişiminde de yavaşlama meydana geldiğini, gelişimini sağlıklı olarak tamamlayamayan çocukta içine kapalı, saldırgan ve bencil bir kişilik yapısı görülme potansiyelinin arttığını ifade etmiştir.

Çocuğun hayatında ebeveynlerinin her birinin ayrı yeri olduğu, bunların birbirlerinin yerlerini dolduramayacağı, anne ve babanın ailedeki rollerinin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu bilinmektedir (Benedek ve Brown, 1997). Sıcak, mutlu ve huzurlu ilişkilerin yerini gergin ve soğuk ilişkiler aldığı evliliğin devam etmesinin çocuğu boşanmadan daha fazla etkileyeceği bildirildiği (Çelikoğlu, 1997, s. 1) gibi; kötü bir aile birlikteliğinin iyi bir boşanma süreci ile sonlanması durumunda bile çocuğun boşanma sürecinden daha çok etkilendiği bildirilmektedir (Karakuş, 2003, s. 11).

Anne ve babanın aynı evde yaşaması, parçalanmamış olması ve çocuğun anne ve babadan herhangi birinden ayrı kalmak zorunda olmadığı sıcak bir ortamda büyümesi çocuğun duygusal gelişimi, sosyal gelişimi ve ruhsal olgunlaşması, toplumda sağlıklı bir birey olarak yer alabilmesi açısından önem arz etmektedir. Anne ve baba arasındaki ilişkilerin sürekli gergin olduğu ve evde huzursuzluğun bulunduğu durumlarda çocuğun olumsuz olarak etkilenmemesi mümkün olmayıp boşanma kaçınılmaz olmaktadır (Öztürk,

2014, s. 1). Bu noktada boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri bir sonraki başlık altında ele alınmıştır.

Boşanmanın Çocuklar Üzerine Etkileri

Boşanma iki yetişkin olan anne ve baba arasında gerçekleşse de bu sürecin etkisini en ağır şekilde hisseden çocuklar olmaktadır (Sardoğan vd., 2007; Canlı, 2017). Çocukların asla kabullenmek istemeyeceği, anne ve babasının ayrılması anlamına gelen boşanma ile çocukların her durumda sığınabilecekleri bir liman olarak gördükleri aile parçalanmakta, güven ve bağlanma duyguları, diğer bir ifade ile küçük dünyaları tamamen sarsılmaktadır. Çocuğun kendini güvende hissedememesi, stres düzeyi yüksek olaylara tanık olması, kaygı düzeyinin artması gibi durumlar psikososyal hayatını olumsuz etkilemekte olup depresyona benzer belirtilerin görülmesine neden olmaktadır (Bilici, 2014, s. 79; Karakuş, 2003, s. 2).

Cüceloğlu (1998, s. 381), boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerinde üç kritik nokta bulunduğunu belirtmektedir. İlk olarak boşanma çocuğun günlük hayatını etkilemekte, çocuk boşanma sürecinin ortaya çıkardığı stresli durumların etkisiyle iç dünyasında anne-babasına ne olacağı, bundan sonra nerede yaşayacağı, bakımıyla kimin ilgileceği gibi sorunlara odaklanarak, okul ya da arkadaş çevresinde konsantrasyon kaybı yaşamakta, dolayısıyla derslerine ve sosyal ilişkilerine bu durumun olumsuz sonuçları yansımaktadır. İkinci önemli nokta ise anne ve babası boşanma sürecindeyken çocuğun kaç yaşında olduğudur. Ergenlik dönemi ve okul öncesi dönemdeki çocuklar boşanmanın etkilerini en ağır hisseden grup olmaktadır. Bu dönemdeki çocuklar benmerkezci bir yapıya sahip oldukları için her şeyin nedenini kendilerinde aramakta ve kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. Üçüncü önemli nokta olan velayetin kime verildiği konusu boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini direkt şekillendirmektedir. Çocuk birlikte yaşamadığı ebeveyninin kendisini istemediği bazen de her iki ebeveyninin de kendisini sevmediği duygularına kapılabilmekte; dışlanma, terk edilme, korku, öfke ve suçluluk gibi duygular yaşayabilmektedir (Karakuş, 2003, s. 2). Velayet kararından sonra değişimli olarak farklı evlerde kalmayı ve diğer ebeveynle belirli zamanlarda görüşmeyi öğrenme süreci, her iki ebeveyne de bağlı olan çocuklar için zorlu

bir süreç olmaktadır. Aynı zamanda çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile iletişiminin azalmasına bazen de tamamen kopmasına neden olmakta ve bu durum çocuğu derinden etkilemektedir (Emery, 2012, s. 46).

Literatür tarandığında boşanmanın çocuklar üzerine etkilerini araştıran birçok çalışmada ebeveynleri boşanan çocukların uyum problemleri yaşadıkları, öfke düzeylerinin ve depresyon puanlarının yüksek olduğu, okul başarılarının boşanma sürecinde düştüğü, yalnızlık düzeylerinin yüksek ve yaşam doyumlarının düşük olduğu gibi birçok olumsuz etkiye ulaşılmıştır (Çivitci vd., 2009; Bilici, 2014). Yapılan araştırmalarda boşanmış aileye sahip olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puanlarının, tam aileye sahip olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır (Aral ve Başar, 1998). Anne-babası boşanmış olan çocukların diğer çocuklara göre liseyi terk etme, ergenlik döneminde hamile kalma gibi risklerle iki kat daha fazla karşı karşıya oldukları belirlenmiştir (Emery, 2012, s. 48). Eşler arasındaki çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen bir başka araştırmada ise çatışmalı ve boşanmış anne babaya sahip çocukların psikolojik problemlere sahip olma düzeylerinin ve uyum problemlerinin diğer çocuklara oranla yüksek olduğu bulunmuştur (Şirvanlı, 1999, s. 27). Hatta boşanmanın gerçekleştiği tarihten 20 yıl sonra yapılan çalışmada ebeveynlik alt sisteminin aile sistemindeki ilişkilerin kalitesi üzerinde güçlü bir etki uygulayarak etkilemeye devam ettiği bildirilmektedir (Ahrons, 2007). Boylamsal olarak yapılan başka bir çalışmada hem ebeveynlerin evlilik çatışmalarının hem de evliliklerin bozulmasının 6-14 yaş arası çocukların çektiği depresyonu/ yoksunluğu arttırdığı, yüksek çatışma ortamlarında kalan çocukların daha düşük iyilik haline sahip olduğu tespit edilmiştir (Jekielek, 1998). Ebeveynleri boşanmış çocukların, ebeveynleri boşanmamış çocuklara göre çeşitli refah göstergelerinde daha düşük puanlar aldıkları ifade edilmiştir (Amato, 2000; Amato, 2014). Bir diğer araştırmacı çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal esenliğine katkıda bulunan, hem çocuklar hem de ebeveynler için fayda sağlayan oyunun ebeveynler ve çocuk arasında kurulamayacağına dikkat çekerek çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenebileceği konusunda uyarılmaktadır (Ginsburg, 2007).

Çocukların Gözünden Boşanma

Çocukların boşanmayı yetişkin bireyler gibi algılaması, boşanmanın nedenlerini düşünerek mantık çerçevesine oturtması beklenmemelidir. Çocuklar süreci yetişkinler gibi algılamadığı için boşanmanın nedenleri çok fazla ilgisini çekmemekte, onu ilgilendiren tek şey olan artık anne ve babasıyla beraber yaşayamayacağı konusu üzerine odaklanmaktadır (Öztürk, 2014, s. 16). Genellikle bebeklik döneminden okul öncesi çağa kadar olan dönemde çocuklar, boşanma kavramının ne olduğunu ya da anne-babalarının boşanmalarını anlamlandıramamaktadır. Gerçek ile hayal arasında bulunan ayrımı henüz net olarak görememektedir. Bu dönemdeki çocuklar çoğunlukla süreci algılayamadıkları için şanslı gibi görünse de aslında, dünyanın kendi etraflarında döndüğü, her şeyin kaynağının kendisi olduğu gibi düşünceleri nedeniyle çocuklarda anne-babasının boşanmasının kendi suçu olduğu algısı oluşmaktadır. Bu durum çocuğun ömür boyu terk edilme korkusu ve evden giden ebeveyni ile bir daha görüşmeyeceği korkusu ile karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir (Arıkan, 1996, s. 229; Cüceloğlu, 1998, s. 381; Ertürk, 2016, s. 1). Anne-babanın boşanmasını ya da ayrılmasını algılayamasalar da bu dönemdeki çocuklar ebeveynleri arasındaki uyumsuzluğu, gerginliği, huzursuz ortamı hissetmektedirler. Sürekli yüksek sesle kavganın ve fiziksel şiddetin bulunduğu bir ailede büyüyen çocuk, henüz iki yaşındayken ebeveynleri arasındaki gerginliği algılayabilmekte, üç veya dört yaşından itibaren de evde yüksek sesle kavga edilmese bile anne-baba arasında bulunan gizli den gizli yapılan savaşı algılamaya başlamaktadır (Öztürk, 2014, s. 9).

Erken okul çağındaki çocukların algılarında ailenin önemi çok büyüktür. Dış dünyası olan okul ve arkadaş çevresiyle güvenli ilişkiler kurabilmek için anne-babasının desteğine ihtiyaç duymakta, ihtiyacı olan ailenin dağılması durumunda ise kuvvetli üzüntü, suçluluk, öfke ya da yalnızlık gibi duygular yaşayabilmektedir (Ertürk, 2016 s. 1). Bu dönemdeki çocuklar boşanmanın kendilerinde ve anne-babalarında ortaya çıkardığı olumsuz etkileri daha iyi kavrayabilmektedir. Ancak günlük yaşamda daima yanlarında bulunan anne ve babalarından birinin boşanma sebebiyle evden ayrılması durumunu ebeveynlerinden birinin artık kendisini sevmeyeceği gibi algılayabilmekte (Arıkan, 1996, s. 229) ve bu algının doğruluğunu kontrol etmek için öfke

patlamaları ile ebeveynlerinin sevgilerini ölçebilmekte, derslerine konsantre olmakta güçlük yaşayabilmektedir (Ertürk, 2016, s. 1)

Ergenlik dönemindeki gençlerin çoğunlukla boşanmayı artık yetişkinler gibi algılayabildiği düşünülse de ergenlik döneminin ortaya çıkardığı çalkantıların etkisiyle gençler henüz yetişkinler gibi olayları gerçekçi değerlendiremeyip, olduğundan fazla dramatik hale ya da tam tersi umarsamaz bir tavırla karşılayabilmektedir. Boşanma olgusunun çocuklar üzerindeki etkilerine çocukların algıları üzerinden incelemeyi amaçlayan bir çalışmada ergenler, anne-babalarının boşanmasını “boşanma normal ama çocuktan boşanmasınlar”, “onlara ihtiyaç duyduğum zamanda ayrılmaları çok yanlış” şeklinde değerlendirmişlerdir (Can, 2015). Çocuklar boşanma sürecinde gelecekleri hakkında yoğun kaygı, endişe, arkadaş çevresine karşı utangaçlık, mahçupluk gibi duygulara kapılarak boşanmaya neden olduğunu düşündüğü ebeveynine karşı öfke, diğer ebeveyne karşı korumacı bir tutum sergileyebilmektedir (Ertürk, 2016, s. 1).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma da yukarıdaki literatür doğrultusunda şekillenmiş ve araştırmanın amacı nitel araştırma deseni kullanılarak boşanmış veya boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarının boşanma eylemine ve anne-babalarına ilişkin algılarını mecazlar (metaforlar) yardımıyla ortaya çıkarmak ve analiz etmek olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlar şu şekildedir:

- 1) Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında anne ve baba kavramı nasıl ifade edilmektedir?
- 2) Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında boşanma kavramı nasıl ifade edilmektedir?
- 3) Çocukların “anne”, “baba” ve “boşanma” kavramına dair sahip oldukları metaforlar nelerdir?
- 4) Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

Araştırmanın Önemi

Ebeveynleri boşanmış ya da boşanma sürecinde olan çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine olan algılarını mecazlar aracılığı ile ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışma alanda yapılan ilk çalışma olması ve alanyazına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır. Çocukların bu süreçte içinde buldukları durumları, boşanmaya ve aileye yönelik algılarını doğru tespit etmenin çocuklara uygulanabilecek destekleyici ve önleyici müdahaleler açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışma görevlilerine çocuklar ile yapacakları görüşmelerde yol göstermesi ya da kolaylık sağlayabilmesi açısından önemli olabileceği düşünülmektedir.

Çocuklar için bir yıkım olan boşanma sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan olumsuz durumların etkisini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da azaltmak için çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine ilişkin algılarını doğru anlamak gerekmektedir. Çocuklar, boşanma sürecinde olan ebeveynleri ve boşanma eylemi hakkında konuşmakta genellikle isteksiz olmakta ve hislerini yetişkinler gibi açık şekilde ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle çocukların boşanma eylemine ve ebeveynlerine yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi, Sezer'in (2010, s. 4) de belirttiği gibi mevcut olan durumun resmedilmesi ve gerekli önlemlerin alınabilmesi için önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmayı bireyin, kendi sınırlarını çözümlmek ve kendi imkanlarıyla oluşturduğu toplumsal sistemlerin inceliklerini ortaya çıkarmak için geliştirdiği bilgi üretme yöntemlerinden biri olarak tanımlamak mümkündür (Özdemir, 2010, s. 326). Nicel araştırma yönteminde araştırılan nesnelerin sayı ve ölçümleri, araştırma konusunun dağılımı önemli iken nitel araştırma yönteminde nesnelerin anlamları, kavramları, metaforları, sembolleri ve tasvirleri önem kazanmaktadır (Berg ve Lune, 2015, s. 19). Nitel araştırmada amaç genelleme yapmak ya da nedensellik ilişkilerini açıklamak değil bir duruma dâhil olan

bireylerin algı ve bakış açılarını anlamak ve derinlemesine betimlemeler yapmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 57). Bu araştırmada da ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların anne-babalarına ve boşanma eylemine ilişkin algılarını anlamak ve betimlemek önemli görüldüğünden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda çoğunlukla “amaçlı örneklem” türünün tercih edildiği ve amaçlı örnekleme yönteminin nitel araştırma geleneği ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Punch, 2005, s. 184; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 118). Bu araştırmada da amaca uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buna yönelik Bakırköy 7. Aile Mahkemesinde boşanma davaları devam eden veya velayetin değiştirilmesi hususunda dosyaları mahkeme kararıyla incelenmek ve velayet, şahsi ilişki vb. konularda kanaat belirtmek üzere Sosyal Hizmet Uzmanı veya Psikoloğa gönderilen çiftler ve onların çocuklarından araştırmaya katılmak isteyen toplamda 16 çocuk ve 10 çift araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların algılarında anne, baba ve boşanma kavramlarının nasıl ifade edildiğinin ortaya konulması amaçlandığından çocukların anne ve babaları olan 10 çifte ait yalnız sosyo-demografik bilgiler araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya katılan çocuklara ait sosyo-demografik bilgiler

Çocuk	Cinsiyet	Yaş	Kendisi Dahil Kardeş Sayısı	Kaçıncı Çocuk	Şu Anda Kimle Yaşıyor	Diğer Ebeveynle Görüşme Sıklığı
Ç1	Erkek	10	4	İlk çocuk	Anne	Haftada 1
Ç2	Kız	7	4	Son Çocuk	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç3	Kız	8	4	Ortanca (3.)	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç4	Kız	9	4	Ortanca (2.)	Anne	Hiç (en son 7-8 ay önce)
Ç5	Kız	16	Tek çocuk	İlk çocuk	Baba (Babaanne)	Haftada bir
Ç6	Erkek	13	4	İlk çocuk	Baba (babaanne)	Altı ayda bir
Ç7	Kız	9	3	Ortanca (2.)	Anne Ve Baba	Her gün
Ç8	Kız	7	3	Son Çocuk	Anne Ve Baba	Her gün
Ç9	Erkek	12	3	Ortanca	Anne	Hiç (en son 2.5 yıl önce)
Ç10	Kız	6	3	Ortanca	Anne	Yılda bir
Ç11	Kız	8	2	İlk çocuk	Baba (babaanne)	Ayda bir
Ç12	Erkek	10	3	Son Çocuk	Anne	İki Haftada bir
Ç13	Erkek	17	3	İlk Çocuk	Baba	Ayda bir
Ç14	Erkek	16	3	Ortanca	Baba	Ayda bir
Ç15	Kız	12	2	İlk çocuk	Baba (babaanne ilgileniyor)	Haftada bir
Ç16	Erkek	12	2	İlk çocuk	Baba	Altı ayda bir

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan, ailesi boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocukların (ABSÇ) 9'unun kız 7'sinin erkek olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya 0-5 yaş aralığındaki çocuklar dahil edilmemiş olup araştırmaya katılan çocukların yaşlarının en az 6 en fazla 17 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılmak isteyen ailelerin 5-18 yaş aralığında bulunan, velayeti söz konusu olan tüm çocukları dahil edilmiştir. Kardeş sayısına bakıldığında ABSÇ'nin en fazla 4 kardeş oldukları, katılımcılardan 1 kişinin ise tek çocuk olduğu belirlenmiştir. ABSÇ'nin 7'sinin annesi 7'sinin de babası ile yaşadığı, 2 katılımcının da ailesi boşanma sürecinde olup henüz ayrı evlerde yaşamadıkları için hem annesi hem de babası ile yaşamaya devam ettiği, babası ile yaşayan çocuklarla genellikle babaannelerinin ilgilendiği belirlenmiştir. ABSÇ'nin diğer ebeveyni ile görüşme sıklığı en az haftada bir kez olup bu sürenin 2.5 yıla kadar arttığı görülmektedir. Çocuğun yanında kalmadığı diğer ebeveyni ile sık ve doyurucu şekilde yapılan görüşmelerin çocukların gelişimi açısından önemli olduğu bilinmektedir. Hetherington ve arkadaşları (1978) tarafından yapılan bir araştırmada her iki ebeveyni ile olan iletişimi kuvvetli ve yanında kalmadığı diğer ebeveyn ile sık, sürekli ve esnek görüşme sağlayan çocukların mutlu ve yaşama en iyi adapte sağlayan çocuklar olduğu saptanmıştır (Fiyakalı 2008, s. 16). İlkokul dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri ile yapılan bir başka araştırmada da anne-baba-çocuk ilişkisinin çocuğun davranışları üzerinde en önemli etkiye sahip olduğu, boşanmış aileye sahip çocukların kaygı puanlarının tam aileye sahip çocuklara göre yüksek olduğu, çocuğun birlikte kaldığı ebeveynin bilinçlendirilmesi ve diğer ebeveyn ile çocuğun sık ve düzenli görüşmesi gerektiği bildirilmiştir (Aral ve Başar, 1998, s. 10).

Tablo 2: Araştırmaya katılan ailelere ait sosyo-demografik bilgiler

Aile	Anne yaş	Baba yaş	Anne öğrenim düzeyi	Baba öğrenim düzeyi	Evlilik süresi (yıl)	Anne evlilik sayısı	Baba evlilik sayısı	Evlenme şekli	Akrabalık durumu	Annenin mesleği ve aylık geliri	Babanın mesleği ve aylık geliri
A1	28	32	Okuryazar değil	Ortaokul	15	ilk	ilk	Görücü usulü	Yok	Temizlik (merdiven) 1200	Tekstil 1500-1800
A2	43	45	Üniversite	Üniversite	12	ilk	ilk	Tanışıp anlaşılarak	Yok	Dekorasyon 15.000 TL	Mimar 3000 TL
A3	31	40	İlkokul	Lise	10	iki	iki	Görücü usulü	Yok	Ev hanımı	Müzişyen 5000 TL
A4	43	45	Üniversite	Üniversite	10	iki	üç	Tanışıp anlaşılarak (internet)	Yok	Tercüman 1700 TL	Ticaret 3000-4000TL
A5	43	40	İlkokul	İlkokul	21	ilk	ilk	Tanışıp anlaşılarak	Yok	Ev hanımı	Tekstil işçi 1650 TL
A6	35	44	Lise	İlkokul	13	ilk	ilk	Kaçarak	Yok	Ev hanımı	Ticaret 3000 TL
A7	32	35	Ortaokul	Ortaokul	9	ilk	ilk	Görücü usulü	Yok	Ev hanımı	Erkek kuaförü 1500 TL
A8	35	44	Ortaokul	İlkokul	18	İlk	İlk	Zorla evlendirilme	Yok	Yemek servisi 1500 TL	İnşaat İşçisi 1500 TL
A9	28	36	İlkokul	İlkokul	12	ilk	ilk	Görücü usulü	Var	Ev Hanımı	Fırıncı 2500 TL
A10	35	34	İlkokul	İlkokul	12	ilk	ilk	Görücü usulü	yok	Kafede babasına yardım ediyor ücretsiz çalışıyor	Hamal 1500 TL

Araştırmaya katılan ailelere ait sosyo-demografik bilgiler incelendiğinde annelerin en az 28 yaşında ve en fazla 43 yaşında olduğu, babalarının ise en az 32 yaşında ve en fazla 45 yaşında olduğu görülmektedir. ABSÇ'lerin ailelerinin eğitim durumlarına bakıldığında annelerden 1'inin okur-yazar olmadığı, 4'ünün ilköğretim, 2'sinin ortaokul, 1'inin lise ve 2'sinin de üniversite mezunu olduğu; babalarının ise 5'inin ilköğretim, 2'sinin ortaokul, 1'inin lise ve 2'sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ailelerinin sahip olduğu meslekler incelendiğinde annelerden; 5'inin ev hanımı olduğu, 2'sinin temizlik, yemek servisi gibi işlerde asgari ücret veya asgari ücretin altında maaşla çalıştığı, 1'inin daha önce yaşadığı ülkede (Fas) hukuk fakültesinden mezun olduğu ancak Türkiye'deki üniversiteler ile okuduğu fakülte arasında denklik bulunmadığı için mesleğini yapamadığı ve yabancı dil bilmesi sebebiyle 1700 TL karşılığında tercüman olarak çalıştığı, 1'inin aileye ait kafede ücretsiz olarak çalıştığı ve son olarak en yüksek gelire (15.000 TL) sahip olan annenin dekorasyon işi ile uğraştığı saptanmıştır. Babaların 5'inin tekstil işçisi, inşaat işçisi, hamal ve erkek kuaförü olarak çalıştığı ve 1500-1800 TL arasında maaş aldığı saptanmıştır. Çiftlerin 5'inin görüşme usulü, 3'ünün tanışıp anlaşarak ve 2'sinin de zorla evlendirildikleri ya da kaçarak evlendikleri belirlenmiştir. Çiftlerin kaçınıcı evlilikleri olduğuna bakıldığında ise 8'inin ilk evlilikleri olduğu ve evliliklerinin en az 9 yıl en fazla ise 21 yıl devam ettiği görülmektedir. Sadece 1 çiftin aralarında akrabalık bağı olduğu saptanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında dört temel yöntem olan görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem ve doküman analizi kullanılmakta olup en etkili veri toplama tekniğinin yüz yüze görüşme olduğu belirtilmektedir (Geray, 2006, s. 167). Ancak araştırmaya katılanların bireysel görüşme esnasında sözlü olarak verdikleri bilgilerin gözlem ve doküman incelemesi yöntemleri ile doğruluğunun kontrol edilmesi ve aynı anda birden fazla veri toplama tekniğinin kullanılması bulguların geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 86). Bu çalışmada da veriler araştırmacı tarafından bireysel görüşme yöntemi kullanılarak toplanmış, anne-babaların veya çocukların yaşları, kaç

yıldır evli oldukları vb. verdikleri bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek ve tutarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla dava dosyasında bulunan bilgiler ışığında doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Örneğin çiftlerden biri evlilik süresini 10 yıl diğeri 12 yıl olarak belirtmiştir ve dosya incelendiğinde evlilik sürelerinin 12 yıl olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında araştırmada mecazlarla veri toplama tekniği de kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak mecazlarla veri toplama tekniğinin seçilme nedeni ise “*insanların deneyimlerini anlamlandırmanın ve bu deneyimlerin anlamını açıklamanın ve iletmenin bir yolu olarak daima mecazları kullanması*” (Punch, 2005, s. 212) ve çocukların belirli konu, olay, durum, kişi ve olgular hakkında iç dünyalarını anlamak, ne düşündüklerini öğrenmek ve bunları nasıl algıladıklarını betimlemek için en iyi yöntemlerden birinin mecazlarla veri toplama tekniği olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 212).

Araştırmada boşanmış veya boşanma sürecinde olan ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına ilişkin bilgileri tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak ve literatür taraması sonucu oluşturulan ve “Ebeveyn Bilgi Formu” ve “Çocuk Bilgi Formu” kullanılmıştır. Ebeveyn bilgi formunda; anne-baba yaşı, öğrenim durumu, mesleği, aylık geliri, evlilik süresi, kaçınıcı evlilikleri olduğu, nasıl evlendikleri ve akraba olup olmadıkları gibi sorular bulunmaktadır. Çocuk bilgi formunda ise çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, şu anda kiminle yaşadığı, diğeri ebeveyn ile hangi sıklıkla görüştüğü gibi sorulara ek olarak şu sorular bulunmaktadır: Boşanma/ayrılma kelimesini duyunca aklına ilk gelen şey nedir? Annen ile babanın ayrılacağını nasıl/kimden öğrendin? Annen ile babanın boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isterdin? Sebebini öğrenebilir miyim? Anneni, babanı, boşanma eylemini tanımlamak istesen hangi mecazları kullanırsın? Bu soruda sondaj soru sorma yöntemiyle cevaplar alınmaya çalışılmış ve buna yönelik üç soru sorulmuştur:

- 1) “Anneni; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?”
- 2) “Babanı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?”

3) “Boşanmayı ya da ayrılığı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden? soruları yöneltilerek önce çocuklardan annelerini, babalarını ve boşanma eylemini metaforlar ile tanımlamaları ve daha sonra tanımladıkları metaforların anne, baba ve boşanma ile ilişkisini açıklamaları için “Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan her birey aynı mecaza değişik anlamlar yükleyebileceğinden ve mecazın kendisi tek başına mecazların betimsel ve görsel gücünü ortaya koyamayacağından “Neden” veya “Niçin” sorusunun mutlaka yöneltilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 11).

Araştırmanın katılımcılarını anne ve babaları boşanmış veya boşanma sürecinde olan ve çocukların velayeti hususunda rapor alınmak üzere aile mahkemesi uzmanlarına yönlendirilen çocuklar ve ebeveynleri oluşturmuştur. Dava dosyalarının mahkemede görevli uzmana yönlendirilmesinden sonra ebeveynlerle telefon ile iletişim kurularak görüşme yapılmak üzere randevu oluşturulmuştur. Boşanmış veya boşanma sürecinde olan 10 çift ve bu çiftlerin 16 çocuğu ile yapılan görüşmeler 10.10.2017- 29.11.2017 tarihleri arasında Bakırköy adliyesi görüşme odasında araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerini toplama sürecinde çocukların örselenmelerini önlemek adına çocuklar tekrar tekrar adliye ortamına çağırılmamış velayet hususunda rapor alınmak üzere adliyeye geldikleri esnada veriler toplanmıştır. Araştırma kapsamında çocuklara yöneltilen soruların bir kısmı hali hazırda velayet hususunda yöneltilen sorular olup bu soruların uygunluğu hususunda Bakırköy Adliyesinde görev yapan psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanlarından da görüş alınmıştır. Alınan görüşler çerçevesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmanın özneleri olan çocuklar görüşmeye gelmeden önce kendileriyle boşanma ve velayet hususunda görüşme yapılacağı konusunda ebeveynleri tarafından bilgilendirildiği için birçok katılımcı henüz kendisine soru yöneltilmeden anne ve babasının ayrılıp ayrılmaması yönündeki isteğini, anne ve babasının boşanacağını kimden öğrendiğini ifade etmişlerdir. Çocukların örselenmemeleri adına soruların tamamı ard arda sorulmamış görüşme sürecine yayılarak çocuğun kendini açığa vurmaya hazır olması beklenmiş bunun için ilgi alanları hakkında, boş zamanlarında yaptığı

aktiviteler hakkında sohbet edilerek güven bağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çocuğun o an içinde bulunduğu duygusal durumu göz önüne alınarak bazı sorular bazı katılımcı çocuklara yöneltilmeden geçilmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler bilgisayar ortamına kaydedilmiş, araştırmacılar tarafından araştırmanın amacına yönelik temalara ayrılmıştır. Temalar ile verilerin uygunluğu konusunda diğer araştırmacıların görüşüne başvurularak son şekli oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuş ve üç ana tema altında toplanmıştır. Anne ve babayı tanımlarken kullandıkları mecazlara ilişkin ifadeler kendi içerisinde ayrı bir tema altında, boşanma eylemini tanımlarken kullandıkları mecazlar ve boşanma deyince çocukların akıllarına gelen ifadeler kendi içerisinde başka bir temada ve çocukların anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkin ifadeleri ayrı bir temada toplanmıştır. Bunlar:

- 1) Anne ve babanın tanımlanmasına,
- 2) Boşanma eyleminin tanımlanmasına,
- 3) Anne-babalarının boşanmaları mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkin görüşlerini kapsamaktadır.

Araştırmacı tarafından oluşturulan ana temalar daha sonra alt temalara bölünmüş ve toplamda 10 alt tema oluşturulmuştur. Bunlardan “korku”, “koruyucu”, “iyilik” ve “nefret” alt temaları anne ve babanın tanımlanmasına ilişkin, “dağılma”, “seçim” ve “kurtulma” alt temaları boşanma eylemine ilişkin ve “beraber”, “ayrı” ve “kararsız” alt temaları anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isteyip istemediklerine ilişkindir. İlgili ana temalar ve alt temalar tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Çalışmaya ilişkin ana ve alt temalar

Ana Tema	Alt Tema	İfade Sayısı
Anne ve babanın tanımlanması	Koruyucu	9
	İyilik	12
	Korku	7
	Nefret	3
Boşanma eyleminin tanımlanması	Dağılma	9
	Kötü	8
	Seçim	4
	Kurtulma	3
Anne-babalarının boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını isteyip istemedikleri ilişkin görüşleri	Beraber	8
	Ayrı	5
	Kararsız	2

Anne ve Babanın Tanımlanması

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken kullandıkları mecazlar anne ve babanın tanımlanması ana teması altında toplanmış olup dört alt tema altında incelenmiştir. Bu temalar: koruyucu, iyilik, korku ve nefret alt temalarıdır.

Koruyucu

Ataerkil düzenin izlerini sürdürdüğü Türk toplumunda kız çocuklarına kibar, duygusal ve uslu olmaları gerektiği öğretilirken; erkek çocuklarına kavgacı, sert, cesur ve koruyucu olması gerektiği öğretilmektedir. Yetişkinlik döneminde ise benzer şekilde kadınlardan ailenin düzenini ve bütünlüğünü sağlaması beklenirken; erkeklerden daha çok evin geçimini sağlaması, haki-miyet kurması, cesur olması ve koruyuculuk rolünü yerine getirmesi beklenmektedir (Oktan, 2008; Kalaycı-Kırlıoğlu vd., 2016a; Kalaycı-Kırlıoğlu vd., 2016b). Yapılan bir araştırmada ülkemizde en yaygın olan babalık kategorisinin geleneksel babalar olduğu ortaya konulmuş ve erkekler tarafından babalık; evin geçimini sağlama, aile üyelerini koruyup kollama, sahip çıkma ve otoriter olma rolleri üzerinden tanımlanmıştır (Tol ve Taşkan, 2018, s.52). Toplumda bir güç olarak algılanan, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere aile üyelerini koruması gerektiği düşünülen babalar çocukların algılarında da koruyucu ve

güçlü olmayı ifade ederken; anneler ise çocukların algılarında daha çok manevi ve duygusal açıdan koruyup kollayan bir melek olarak yer bulmaktadır.

Ç1: “Annem tıpkı bir kahramana benziyor; çünkü annem bizi (kardeşlerimi ve beni) hep koruyor. Ben de ilerde büyüdüğümde kahraman olup kardeşlerimi ve annemi koruyacağım.” (10 yaş, Erkek)

Ç6: “Babamı kahramana benzetiyorum; çünkü tıpkı kahramanlar gibi beni hep korur, sever, benimle ilgilenir.”(13 yaş, Erkek)

Ç7: “Benim annem melek gibidir; çünkü annem de tıpkı melekler gibi beni koruyor. Melekler bizi korur.”(9 yaş, Kız)

Ç7: “Babamı padişaha, krala benzetiyorum; çünkü evin en büyüğü, eve para getiriyor, hanımlarla evleniyor, çocuğu oluyor, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılıyor.” (9 yaş, Kız)

Ç8: “Babamı süper kahramana benzetiyorum; çünkü babam çok güçlüdür.” (7 yaş, Kız)

Ç10: “Babamı Batman’e benzetiyorum; çünkü o bir süper kahraman, koruyor ve iyilik yapıyor.”(6 yaş, Kız)

Ç13: “Babam krala benziyor; çünkü her şeye sahip çıkıyor, koruyor, yani tek evlatlarına değil, mesela ben küçük kardeşime iki ayakkabı almıştım biri ayağına denk gelmediği için duruyordu. Onu istedi bir gün benden. Babası ilgilenmeyen yoksul bir çocuk varmış, ona verdi.” (17 yaş, Erkek)

Ç14: Babamı evin direğine benzetiyorum. Yani o bize baktığı için, başka kimse olmadığı için.”(16 yaş, Erkek)

Ç16: “Babam “Söz”deki (TV dizisi) Yavuz’a benziyor; çünkü Yavuz arkadaşlarını hiç bırakmıyor, babam da bizi bırakmıyor.” (12 yaş, Erkek)

İyilik

Çocukların iyilik temasına ilişkin metaforları genellikle melek, çiçek ve gül üzerinde yoğunlaşmıştır. Ebeveynlerinin kendilerine olan davranışları, dış görünüşleri ve toplumda iyi insan olarak nitelendirilen özellikleri iyilik algısının oluşmasında belirleyici olmuştur.

Ç2: “Annemi kendime benzetiyorum; çünkü yüzü kardeşlerim arasından sadece bana benziyor.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Aklıma bir şey gelmiyor ama düşününce annem en çok güle benziyor; çünkü annem de gül gibi güzeldir ve güzel kokuyor.”(8 yaş, Kız)

Ç4: “Bilmiyorum bir şeye benzemiyor ama annem çiçek gibidir; çünkü annem çok güzel biri.”(9 yaş, Kız)

Ç5: “ Babamı İtalya’ya benzetiyorum; çünkü görünüşü İtalyanlara benziyor.”(16 yaş, Kız)

Ç8: “Ben annemi meleğe benzetiyorum; çünkü yüzü bir melek gibi geliyor bana”(7 yaş, Kız)

Ç9: “Annemi güle benzetiyorum; çünkü çok iyi bir insan, mis gibi koktuğu için.”(12 yaş, Erkek)

Ç11: “Babamı güle benzetiyorum; çünkü hiç bağırılmaz babam.”(8 yaş, Kız)

Ç12: “Annem güle benzer; çünkü güzel olduğu için.”(10 yaş, Erkek)

Ç12: “Babam da güle benzer; çünkü iyi biri. Annemi de babamı da seviyorum. (10 yaş, Erkek)

Ç14: “Annem güldür; çünkü giyimi, görünüşü gül gibi güzeldir.”(16 yaş, Erkek)

Ç15: “Güle benzetiyorum annemi; çünkü annem bize iyi davranıyor.”(12 yaş, Kız),

Ç15: “Babamı küstüm çiçeğine benzetiyorum çünkü babam bir şey anlatırken onu dinlemeyince darılıyor.”(12 yaş, Kız)

Korku

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocukların korku temasına ilişkin kullandıkları “aslan, zürafa, yılan, kartal” gibi metaforlarda daha çok büyük, güçlü ve yırtıcı hayvanlar yer almaktadır. Çocukların anne ve babalarına ilişkin olumsuz ifadelerinde “şiddet, saldırganlık ve otorite” somutlaşmaktadır:

Ç1: “Babamı aslana benzetiyorum; çünkü yüzü aslana benziyor bir de babam da aslan gibi güçlü ve yırtıcı.”(10, Erkek)

Ç2: “Babamı zürafaya benzetiyorum; çünkü zürafa korkunç ve büyük bir hayvan.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Babamı yılanı benzetiyorum; çünkü yılanların dilleri uzundur ve korkunçtur, ben de babamdan korkuyorum.”(8 yaş, Kız)

Ç4: “Babamı hayvana benzetiyorum yani kediye çünkü kediler çok sevimsiz bir de ben kedilerden korkuyorum.”(9 yaş, Kız)

Ç5: “Annemi kartala benzetiyorum; çünkü annem çok güçlü, annem hırçın ve pençeleri var” (16 yaş, Kız)

Ç10: “Annemi “Kolin”e benzetiyorum; çünkü o kötülük yapıyor.” (6 yaş, Kız)

Ç11: “Annem aslana benziyor; çünkü o da aslan gibi çok bağılıyor, beni korkutuyor.” (8 yaş, Kız)

Nefret

Görüşme yapılan çocuklardan bazılarının ifadelerinde ise anne ya da babalarına karşı duydukları nefretin karşılığı olan “çöp, kötü bir film karakteri” gibi imgelemler bulunmaktadır. Ebeveynlerden herhangi birinin aldatması ya da evi terk etmesi durumunda çocuklar ebeveynlerine karşı öfke, nefret gibi olumsuz duygulara sahip olabilmektedir. Annesi aldatma nedeniyle evi terk eden 13 yaşında bir erkek olan Ç6’nın ifadeleri bu durumu örneklendirmektedir:

Ç6: “Onu (anne) hiçbir şeye benzetmek istemiyorum ama illaki benzeteysem filmlerdeki kötü karakter gibidir; çünkü hiç sadık değil, gerçek anne olsaydı beni hep görmek isterdi, kapıya dayanırdı.” (13 yaş, Erkek)

Ç9: “Onu çöpe benzetiyorum. Yaptığı o pislikler yüzünden”(12 yaş, Erkek)

Ç16: “Annemi hiçbir şeye benzetmek istemiyorum.” (12 yaş, Erkek)

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlamaya yönelik sorulara verdikleri cevaplar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında anne ve babalarını çoğunlukla olumlu özellikleri olan koruyucu

(9 ifade) ve iyilik (12 ifade) temaları altında tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken “kahraman”, “melek” ve “gül” gibi metaforlar üzerinde yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Katılımcılar babalarının; koruyucu, sahiplenen, eve para getiren, fedakâr, güçlü ve evin temeli olması gibi özelliklerini daha fazla vurgularken annelerinin; güzel görünmesi, iyi huylu olması, güzel kokması, melek gibi güzel ve temiz olması gibi özelliklerini daha çok öne çıkarmışlardır.

Katılımcılar anne ve babalarını tanımlarken olumlu özelliklerin yanında olumsuz özellikleri olan korku (7 ifade) ve nefret (3 ifade) temaları altında toplanan ifadeleri de kullandıkları görülmektedir. Daha çok “aslan”, “yılan”, “zürafa”, “kartal” ve “kedi” gibi büyük, yırtıcı ve sevimsiz olarak nitelendirdikleri metaforlar üzerine yoğunlaşarak anne ve babalarına yönelik korkularını ve “çöp” ya da “kötü film karakteri” gibi metaforlar ile onlara yönelik nefretlerini dile getirdikleri görülmektedir.

Boşanma Eyleminin Tanımlanması

Katılımcıların boşanma ya da ayrılık deyince akıllarına gelen ilk ifadeler ve boşanma eylemini tanımlarken kullandıkları mecazlar aynı tema altında birleştirilerek boşanma eyleminin tanımlanması ana teması altında değerlendirilmiştir. Bu ifadeler daha sonra dört alt tema altında incelenmiştir. Bunlar: dağılma, seçim, kurtulma ve kötü alt temalarıdır.

Dağılma

Çocukların anne ve babaları ile birlikte yaşadıkları sürecin sona ererek anne ya da babadan herhangi biri ile yaşamaya başlamalarına neden olan boşanma, bazı çocukların algılarında birbirinin tamamlayıcısı olan ve farklı rolleri olan aile üyelerinin dağılmasını ifade etmektedir. Yaş ve gelişim dönemlerine bağlı olarak araştırmaya katılan çocukların boşanmaya ilişkin imgelemleri de farklılık göstermektedir. Boşanmayı, 9 yaşında olan Ç7 “anne ve baba köpek ya da aynı mekanda yaşayan kediler” metaforu ile açıklarken; çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde olan Ç14’ün ifadelerinde ise boşanma evliliğin ziyan olması ve çocukların bu süreçten yara almasına vurgu yapılmaktadır:

Ç6: “Annem ve babamın ayrılmaları, tekrar yüz yüze gelmemeleri geliyor aklıma.” (13 yaş, Erkek)

Ç7: “Birisinden uzak kalmak aklıma geliyor. Mesela iki kedi var birisini sokakta bırakıp diğerini eve alırsak bu ayrılmak oluyor. Benim bir baba bir de anne köpeğim var. Bunların birini evde bırakıp diğerini köye götürürsem o da ayrılmak oluyor. Ayrılmak kötü bir şey; çünkü sevdiklerin yanında olmuyor.”(9 yaş, Kız)

Ç9: “Eşlerin birbirinden ayrı yaşamaya başlaması aklıma geliyor.”(12 yaş, Erkek)

Ç10: “Annemle babam geliyor aklıma. Boşanmak annemle babama benziyor çünkü onlar boşandı.” (6 yaş, Kız)

Ç12: “Annemle babamın ayrılmış olması geliyor.” (10 yaş, Erkek)

Ç13: “İnşaatın yapılamaması ve yıkılmasına benzetiyorum; çünkü eskiden annem babamı sevmiyormuş ama bildiğim kadarıyla babam sevmiş. Annem bir süre (evliliğe) katlanmış ama dayanamamış, sevmediği için inşaat yıkılmış.” (17 yaş, Erkek)

Ç14: “Aklıma ilk evlatlar, çocuklar geliyor. Boşanmak; ziyandır, boştur, yani ne bilim diyecek başka bir şey de yok.”(16 yaş, Erkek)

Ç15: “Boşanmayı adalete benzetiyorum çünkü boşanmada mahkemeye geliniyor.”(12 yaş, Kız)

Ç16: “Ayrılık deyince ailenin bozulması aklıma geliyor. Elmaya benziyor. Elmalar büyüdükten sonra ağaçtan teker teker düşüyor, boşanma da o nedenle elmaya benziyor.” (12 yaş, Erkek)

Seçim

Boşanma sürecinde bilinçli olarak ya da farkında olmadan ebeveynler çocuklarını velayet hususunda etkilemekte, kendi yanında yaşaması konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Bu durum çocuklarda kaygı oluşturarak anne ve babası arasında bir seçim yapması gerektiği düşüncesini oluşturmaktadır. Hem annesine hem de babasına karşı olumlu yönde duygusal yönelimleri olan çocuklar için boşanma çoğunlukla anne ve baba arasında bir seçim yapmak olarak algılanmaktadır.

Ç1: “Annem ile babamın boşanması geliyor, sürekli kimi seçeceğim diye düşünüyorum, sonra içim çok sıkılıyor”(10 yaş, Erkek)

Ç8: “Boşanmak, ayrılmak kötü şeylere benziyor; çünkü hem annemi hem de babamı çok seviyorum, boşanmak istemiyorum” (7 yaş, Kız)

Ç11: “Annemle babamın birleşmemesi aklıma geliyor” (8 yaş, Kız)

Ç15:Boşanma deyince aklıma çocuk varsa ya babada ya da annede kalma durumu geliyor.”(12 yaş,Kız)

Kurtulma

Boşanma kavramı çocukların algılarında nadir de olsa olumlu bir durumu da çağrıştırabilmektedir. Özellikle anne ve babası arasında gerçekleşen aile içi fiziksel, sözel ya da psikolojik şiddete tanık olan ya da ebeveynlerinden herhangi birinin şiddetine maruz kalan çocukların algılarında boşanma bir kurtuluşu ifade etmektedir.

Ç4: “ Bilmiyorum ama iyi şeyler aklıma geliyor, iyi bir şey boşanma; çünkü babam anneme bir şey getir dedi, annem onu elinden düşürüp kırdı, babam annemi bir odaya götürdü, dövdü, beni de dövdü. ” (9 yaş, Kız)

Ç6: “İyi olan bir şeye benzetiyorum ama nedenini bilmiyorum.”(13 yaş, Erkek)

Ç9: “Bir çöple gülün birbirinden kurtulması, ayrılmasına benzetiyorum; çünkü annem bir gül babam da bir çöpe benziyor.”(12 yaş, Erkek)

Kötü

Bazı katılımcılar boşanmayı “kötü haberler, kavga masalları” metaforları ile tanımlarken; boşanma kavramını tanımlamakta ya da bir metafor ile ifade etmekte güçlük çeken çocukların algılarında boşanma kötü ve üzücü olan bir durumu ifade etmektedir. Bazı katılımcılar ise ağlayarak ya da bilmediğini söyleyerek tutum ve davranışları ile boşanmayı kötü bir durum olarak algıladıklarını ortaya koymuşlardır:

Ç1: “Boşanmayı kötü bir şeylere benzetiyorum tam bilmiyorum ama hikayelerdeki kavga masallarına benzetiyorum” (10 yaş, Erkek)

Ç2: “Kötü kötü şeyler geliyor ama ne olduğunu bilemiyorum. Kötü bir şey boşanma, boşanmak kötü haberler gibi, çünkü kötü haberler duyuyorum, herkes ölüyor kötü haberlerde.”(7 yaş, Kız)

Ç3: “Üzgün şeyler, kötü şeyler geliyor aklıma. Üzgün bir şeye benzetiyorum; çünkü annemle babamın ayrılmasına üzülüyorum.” (8 yaş, Kız)

Ç5: “Ağlayarak boşanmanın kötü bir durum olduğunu yansıtmış ancak soruya cevap verememiştir.” (16 yaş, Kız)

Ç8: “Ayrılmak istememek geliyor aklıma.” (7 yaş, Kız)

Ç11: “Bilmiyorum, hiçbir şeye benzemiyor” (8 yaş, Kız)

Ç12: “Neye benzediğini bilmiyorum ama kötü bir şey.” (10 yaş, Erkek)

Ç13: “Çok iyi bir şey gelmiyor aklıma” (17 yaş, Erkek)

Katılımcıların “Boşanmayı ya da ayrılığı; bir nesne, bir şekil, bir varlık, bir hayvan, bir bitki, bir şehir, bir masal ya da film kahramanına benzetmek istesen neye benzetirdin? Neden?” ve “Boşanma/ayrılma kelimesini duyunca aklına ilk gelen şey nedir?” sorularına verdikleri yanıtlar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların boşanma eylemini tanımlarken çoğunlukla olumsuz bir durum olmasına odaklandıkları, ifadelerinin dağılma (9 ifade) ve kötü (8 ifade) temaları altında yoğunlaştığı görülmektedir. Boşanma ya da ayrılma ile ailenin dağıldığını, anne ve babası arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarını, tarif edemedikleri ya da ifade etmek istemedikleri üzücü ve kötü bir durum olduğunu “ziyan”, “inşaatın yıkılması”, “ağaçtaki elmaların düşmesi”, “anne ve baba köpeğin ayrılması”, “kavga masalları” ve “kötü haberler” gibi metaforları ile yansıtmışlardır. Boşanma eylemini olumlu bir durum olarak nitelendiren (3 ifade) katılımcıların ise boşanma eylemini babanın şiddetinden ve olumsuz tutumlarından hem annesinin hem de kendisinin kurtulması olarak algıladığı görülmektedir.

Anne-Babaların Durumu

Bu ana tema altında katılımcıların anne ve babalarının boşanmalarını ya da beraber olmalarını istemelerine ilişkin ifadeleri toplanmıştır. Beraber, ayrı ve kararsız olmak üzere üç alt tema altında incelenmiştir.

Berberer

Araştırma kapsamında görüşme yapılan bazı çocuklar anne ve babaları ile hep birlikte bir yaşam sürmeyi mutlu aile olarak algılamakta, aile içindeki tartışmalı bir ortamı dağılmış bir aileye tercih etmektedirler.

Ç1: *“Beraber olmalarını isterdim çünkü annemle babam kavga etse de yine de hep birlikteyken daha mutluyduk.”* (10 yaş, Erkek)

Ç2: *“Beraber olmalarını istiyorum, çünkü daha mutlu olurduk.”*(7 yaş, Kız)

Geçici bir kriz dönemi olarak da tanımlanan boşanmanın bazı durumlarda çocuklar üzerindeki travmatik etkileri uzun yıllar devam edebilmektedir. Ebeveynleri boşanan ve bu sürece tanık olan çocukların yetişkinlik döneminde daha çok problemle karşılaştıkları, bağlanma sorunları yaşadıkları, yaşam kalitelerinde bozulmaların meydana geldiği hatta boşanmış aileye sahip çocukların yetişkinlik döneminde evliliklerinin daha yüksek oranda boşanma ile sonuçlandığı ortaya konulmuştur (Öngider, 2013, s. 140). Araştırmaya katılan Ç5’in ebeveynlerinin boşanmasının üzerinden 4 yıl geçmesine rağmen görüşme sürecinde yoğun duygulanım içerisinde olan katılımcı için ebeveynlerinin boşanması nedeniyle yaşadığı kriz sürecinin devam ettiği görülmektedir:

Ç5: Anne ve babası yaklaşık 4 yıl önce boşanmıştır ve ağlaması nedeniyle bu soru sorulmamıştır ancak görüşme sürecindeki tutumundan anne ve babasının beraber olmalarını istediği anlaşılmıştır. (16 yaş, Kız)

Ç7: *“Boşanmalarını istemezdim hep birlikte yaşamayı istiyorum”* (9 yaş, Kız)

Ç8: *“Boşanmak istemiyorum, beraber yaşamak istiyorum, çünkü böyle mutlu aile oluyoruz.”* (7 yaş, Kız)

Ç10: *“Boşanmalarını istemezdim hep birlikte yaşamak isterdim”* (6 yaş, Kız)

Ç11: *“Ayrılmalarını istemiyorum beraber yaşamak istiyorum.”* (8 yaş, Kız)

Ç15: *“Beraber olmalarını istiyorum çünkü ikisiyle beraber yaşamak istiyorum, ayrılacaklarını duyduğumda üzıldüm.”* (12 yaş, Kız)

Ayrı

Araştırma kapsamında görüşme yapılan çocuklardan bazıları ise anne ve babalarının ayrılmasını istediklerini vurgulamışlardır. Katılımcıların anne ve babalarının ayrılmasını istemelerindeki temel dayanak noktasının aile içi şiddet olduğu, şiddet ve tartışmanın olduğu bir aile ortamında yaşamak yerine ebeveynlerinden birinden ayrı yaşamayı tercih ettikleri ortaya konulmuştur:

Ç4: *“Boşanmalarımı istiyorum en azından annemi de bizi de dövemez”* (9 yaş, Kız)

Ç6: *“Boşanmalarımı isterdim; çünkü boşanmadan önce sürekli kavga vardı.”* (13 yaş, Erkek)

Ç9: *“Boşanmalarımı istiyorum, babamın pisliklerini, annemi dövmesini istemiyorum, ondan(babamdan) tiksiniyorum.”* (12 yaş, Erkek)

Ç12: *“Boşanmalarımı isterim; çünkü babam annemi dövdüğü için.”*(10 yaş, Erkek)

Ç13: *“Beraber olsalar da bir şey değişmeyecek yine eskisi gibi olacağız ya da daha kötü, boşanmaları daha iyi.”*(17 yaş, Erkek)

Kararsız

Ebeveynleri boşanma sürecinde olan bazı çocuklar ise bu sürecin olabildiğinde dışında kalarak süreçten en hafif etkilerle kurtulacakları bir savunma mekanizması geliştirmektedirler. Ebeveynlerinin boşanması ya da birlikte yaşamaları konusunda bir fikir beyan ederek sürece müdahale etmekten ve ebeveynlerinin boşanmasında etkilerinin bulunmasından kaçınmaktadırlar.

Ç3: *“Bilmiyorum ki”* (8 yaş, Kız)

Ç14: *“Bilmiyorum, böyle gidecekse boşanmaları daha iyi olabilir ama yine de bir şey diyemem.”* (16 yaş, Erkek)

Katılımcıların “Annen ile babanın boşanmalarını mı yoksa beraber olmalarını mı isterdin? Sebebini öğrenebilir miyim?” sorularına verdikleri yanıtlar yukarıda tanımlanmıştır. Katılımcıların ifadelerinin genellikle anne ve babalarının beraber olması istekleri üzerine (8 ifade) olduğu görülmektedir.

Anne ve babaları arasında seçim yapmadan hep birlikte yaşama isteği ve ailede tartışma olsa bile hep birlikte yaşamanın verdiği mutluluk katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Anne ve babalarının ayrılmalarını istediklerini ifade eden (5) katılımcıların; aile içinde sürekli devam eden tartışma ve şiddet üzerine yoğunlaştıkları, anne ve babalarının boşanmalarını şiddetin ve evde yaşanan tartışmaların sona ermesi olarak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcılardan bazılarının (2 ifade) anne ve babalarının boşanmaları veya beraber yaşamaları konusunda kararsız oldukları, fikirlerini söyleyerek mevcut duruma müdahale etmek istemedikleri ya da karar veren kişi konumunda olmak istemedikleri görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Katılımcıların anne ve babalarını tanımlarken kullandıkları “aslan”, “yılan”, “zürafa” “kartal” “kedi”, “çöp” ve “kötü film karakteri” metaforları anne ve babanın olumsuz özelliklerini, anne ve babanın uyguladığı şiddeti, anne ve babaya duyulan nefret ve korkuyu pekiştirmektedir. Babaya ithaf edilen “aslan” imgelemi genellikle toplumsal yaşamda babadan beklenen güçlü olma ve koruma özelliklerini niteleyen, olumlu özellikleri vurgulamak için atfedilen bir imgelem olarak kullanılırken (Karakuş ve ark, 2013) çalışmada katılımcılar aslan metaforu ile güçlü, yırtıcı ve kükreme özelliklerine vurgu yaparak anne ve babalarından gördükleri şiddeti ve duydukları korkuyu ortaya koymaktadırlar. Benzer şekilde babaya ithaf edilen “çöp” imgelemi ile babaya duyulan nefret somutlaşmıştır.

Evlilik birliğinin sürdürülemediği durumlarda boşanma kaçınılmazken bu yıkımdan etkilenenler anne ve babalardan çok çocuklar olmaktadır. Ebeveynleri boşanmış veya boşanma sürecinde olan çocuklarla yürütülen bu çalışmada çocuklar her ne kadar anne veya babalarından herhangi birinden ayrı yaşamaya mahkûm olsa da çocukların zihinlerindeki anne ve baba algılarının çok fazla olumsuz etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Karakuş ve arkadaşları (2013) da yetiştirme yurdunda kalmakta olan ergenlerin anne ve baba algılarını ortaya koydukları araştırmada, ergenlerin her ne kadar yurt ortamında yetişmeler de bu durumun zihinlerindeki aile algısını çok fazla olumsuz etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcıların anne

ve babalarını tanımlarken daha çok “gül”, “melek” ve “kahraman” mecazları üzerinde yoğunlaşmaları zihinlerindeki anne ve baba algılarının çoğunlukla olumlu olduğunu destekler niteliktedir. Babadan beklenen koruyucu olma, sahip çıkma, güçlü ve fedakar olma gibi özellikler katılımcıların babalarını tanımlarken kullandıkları “süper kahraman”, “padişah” ve “evin direği” gibi imgelemlerinde belirginleşirken, anneden beklenen koruyuculuk, sevgi dolu olma, güzel ve iyi kalpli olma gibi özellikleri “melek” ve “gül” imgelemlerinde ortaya çıkmaktadır. Mecazlar dikkatli bir şekilde incelendiğinde mecazlardaki toplumsal cinsiyet ayrımı göz çarpmaktadır. Toplumda kadının iş hayatına girmesi ile her ne kadar değişiklik göstermeye başlasa da genellikle babanın evde olmadığı durumlarda çocuğa bebeklikten itibaren bu durumun “baba çalışıp gelecek, mama getirecek” şeklinde açıklanması, babanın toplumda koruyucu ve evin temeli olarak nitelendirilmesinin çocukların algılarına yansıdığı görülmektedir. Okul öncesi eğitimi alan 4-6 yaş grubundaki 579 çocukla yapılan bir araştırmada çocukların büyük çoğunluğunun anne kavramını “çocuğa bakım veren”, baba kavramını ise “işe giden kişi” olarak tanımladıkları, ortaya konulmuştur (Aytekin vd., 2016, s. 183).

Çalışmada çocukların boşanma eyleminin tanımlanmasına ilişkin bölümünde çocukların zihinlerinde boşanma eyleminin çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların boşanma eylemini tanımlarken güçlük yaşamaları, tam olarak ifade edemeseler de “kötü bir şey” olduğunu dile getirmeleri, “ziyan”, “inşaatın yıkılması”, “ağaçtaki elmaların düşmesi”, “anne ve baba köpeğin ayrılması” ve “kötü haberler” gibi metaforlar üzerinde yoğunlaşmaları, anne ve babaları arasında seçim yapmanın zorluğuna ve boşanma eylemi ile ailelerinin dağılmasına yaptıkları vurgu boşanma eyleminin çocukların zihinlerinde oluşturduğu olumsuz algıyı destekler niteliktedir. Çocukların bu algılarını destekler nitelikte Thayer ve Zimmerman (2003)’in yapmış oldukları araştırmada özellikle şiddetli geçimsizlik nedeni ile boşanan ailelerin çocuklarının zorluk çekebildikleri belirtilmektedir. Örneğin çocukların kendilerini suçladıkları, öz saygılarını yitirdikleri, her an diğer ebeveyn tarafından da terk edilebileceklerini hissettikleri, duygusal olarak bağ kurma konusunda zorluk yaşayabildikleri ifade edilmektedir. Yine anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon olgusunun değerlendirildiği çalışmada anne babası boşanmış çocukların diğer çocuklara göre depresyon

puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uzun, 2013). Benzer şekilde başka bir çalışmada da boşanmanın çocukların akademik başarısına olumsuz etki ettiği belirtilmektedir (Kahraman, 2016). Ayrıca boşanmış ailelerden gelen çocukların kişiler arası beceriler puanının daha düşük olduğu ortaya konulmuştur (Pırtık, 2013). Ancak çalışmaya katılan çocukların az da olsa bir bölümünün zihninde boşanma eyleminin olumlu bir durum olarak belirginleştiği, boşanma eylemini şiddetten ve olumsuz yaşam olaylarından kurtulma olarak anlamlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynlerin boşanma kararı aldıktan sonra çocukları adına yapması gereken ilk adım boşanma kararının çocuğa açıklanması iken bazı ebeveynler bu durumu önemsememekte, çocuğun anlamayacağını düşünmekte ya da bu sorumluluğu diğer ebeveyne yüklemektedir. Her iki ebeveynin ortak bir dil ile çocuğun anlayabileceği şekilde boşanma durumunu açıklamaları gerekmektedir (Deniz, 2015). Araştırmaya katılan çocukların hiçbirinin anne ve babasının boşanacağını her iki ebeveyni tarafından ortak bir dille boşanma durumunu açıklamaları sonucu öğrenmedikleri, çocukların genellikle anne ve babalarının boşanacağını kendi kendilerine anladığı ya da ebeveynlerinin ailesinden öğrendiği sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma eyleminin her iki ebeveyn tarafından çocuğa açıklanmadan ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi durumlar, çocukta terk edilme, kendini suçlama ve güven duygusunun zedelenmesi gibi ciddi yıkıcı etkilere neden olabilmektedir (Türkaslan, 2007, s. 101). Çocuklar anne ve babalarının boşanma durumuyla ilgili hislerini ya da duygularını her zaman ifade edememekte mutsuz, öfkeli ya da kızgın olan ebeveynlerini daha fazla üzmemek, ailede iniş çıkışlara sebep olmamak ve mevcut durumu korumak amacıyla sessiz kalmaktadırlar (Carroll, 2013, s.31). Yapılan bir çalışmada çocukların tartışmaların olduğu, sorunlu bir aileyi anne ve babalarının boşanmasına tercih ettiğini belirtilmektedir (Türkaslan, 2007, s. 99). Çalışmada da benzer şekilde çocukların büyük çoğunluğunun anne ve babası birlikteyken mutlu bir aile olduklarını düşündüğü, aile içinde problemler olsa da anne ve babasının ayrılmasını istemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Boşanma eylemi her ne kadar çocuk için bir travma niteliğinde olsa da boşanma kararının verilmesinin ardından söz konusu kararın neden alındığı, bundan sonraki süreçte ne olacağı, çocuğu nelerin beklediğı gibi konuların çocuğun anlayabileceğı bir dilde anlatılmasının uygun olacağı önerilmektedir.

Ülkemizde aile mahkemeleri gibi kurumlarda anne-baba-çocuk üçlüsü ile birebir çalışan meslek elemanlarının karar verme süreçlerinde çalışmamıza benzer şekilde metaforlardan yararlanmaları önerilmektedir. Çünkü bu tür kurumlarda çocukların yüksek yararı çerçevesinde karar verilmesi gerektiğinden çocuk adına karar verirken en iyi seçeneğın elde edilmesinde farklı yöntemlerin tercih edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde metaforların kullanılması meslek elemanlarına kolaylık sağlayabilecektir. Ayrıca boşanma eğitimi gibi çocuklar için bilinen risk faktörlerine odaklanan, ebeveynlerin ve çocukların uzun vadeli uyumlarını artıracak daha koruyucu davranışlar geliştirmelerine yardımcı olan programlar geliştirilmelidir.

Özellikle tek ebeveynli aile olgusuna odaklanan hizmet modellerinin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinatörlüğünde geliştirilmesi önemli görünmektedir. Bununla birlikte boşanma olgusuna yönelik en önemli müdahalelerden biri de evlilik içinde sorun çözme ve iletişim becerilerinin artırılması olacaktır. Bu çerçevede aile danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilirliğinin artırılması da bir diğer önemli noktadır.

Bu araştırmada derinlemesine görüşme yolu ile veri toplanmıştır. Özellikle farklı ve daha detaylı ve etkileşimli bulgulara ulaşabilmek için odak grup görüşmesi temelli nitel araştırmaların gerçekleştirilmesi boşanma algısı noktasındaki bilgi birikiminin artırılması noktasında önem kazanmaktadır.

Kaynakça

- Ahrons, C. R. (2007). Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children. *Family Process*, 46(1), 53-65.
- Akyüz, E. (1978). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11 (1). 1-6.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults And Children. *Journal of Marriage And Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 23(1), 5-24.
- Anyan, S. E., & Pryor, J. (2002). What is in a family? Adolescent perceptions. *Children & Society*, 16(5), 306-317.
- Aral, N., & Başar, F. (1998). Çocukların Kaygı Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet, Sosyo Ekonomik Düzey ve Ailenin Parçalanma Durumuna Göre İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 22 (10), 7-10.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Aytekin, Ç., Artan, İ., Kangal, S. B., Çalışandemir, F., ve Özkızıklı, S. (2016). Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (38), 168-188.
- Benedek, E. P., & Brown, C. B. (1997). *Boşanma ve Çocuğunuz*. (S.Katlan, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. *C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 79-110.
- Bilir, Ş., & Dabanlı, D. (1990). Ailelerde Boşanma Vakaları Sonucu Çocukların Geliştirdikleri Tepkiler ve Bu Tepkileri Doğuran Faktörler. B. Dikeçligil, & A. Çiğdem içinde, *Aile Yazıları 3 Birey, Toplum ve Kişilik* (s. 143-155). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Can, N. (2015). *Boşanma Olgusunun 9-18 Yaş Grubu Çocukları Üzerindeki Etkileri*. Erişim tarihi: 21 Kasım 2017. http://tr.yenisehir.wikia.com/wiki/Bo%C5%9Fanma_Olgusunun_9-18_Ya%C5%9F_Grubu_%C3%87ocuklar%C4%B1_%C3%9Czerinde_Etkileri
- Canlı, Y. (2017). Anne-Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Carroll, J. P. (2013). *Önce Çocuklar*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi. *Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Çivitci, N., Çivitci, A., & Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Olan Ergenlerde Yalnızlık ve Yaşam Doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 493-525.
- Deniz, A. (2015). *Boşanma Sürecinde Çocuk*. Erişim tarihi: 3 Aralık 2017 <http://www.denizpsikoloji.com/bosanma-surecinde-cocuk/>.
- Emery, R. E. (2012). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumunu. (E.O.Gezmış Çev.)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ertürk, N. (2016). *Çocuğunuzun Gözünden Boşanma Süreci*. Erişim tarihi: 21 Kasım 2017. http://www.salom.com.tr/haber-99359-cocugunuzun_gozunden_bosanma_sureci.html.
- Fiyakalı, N. C. (2008). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. *Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmada Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Ginsburg, K. R. (2007). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
- Jekielek, S. M. (1998). Parental Conflict, Marital Disruption and Children's Emotional Well-Being. *Social Forces*, 76(3), 905-936.
- Kahraman, S. (2016). Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon İli Örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı*.
- Kalaycı-Kırlioğlu, H.İ., Kırlioğlu M., Akpınar, B., Şenel, D., & Demirel, R. (2016a). Şarkılarda Kadına Yönelik Şiddetin İzleri: Niteliksel Bir Çalışma. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 6-30.
- Kalaycı-Kırlioğlu, H.İ., Kırlioğlu M., & Başer, D. (2016b). Hegemonik Erkekliğin İnşasında Duvar Yazıları. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19 (1), 221-237.
- Karakuş, Ö., Kırlioğlu, M., Başer, D., & Batı, B. (2013). Yetiştirme Yurdunda Kalmakta Olan Ergenlerin Anne ve Baba Algıları: Nitel Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24 (2), 123-143.
- Karakuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.
- Kavut, S. (2015). Kuşaklar Arası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Mavili, A. (2013). *Ben ve Ailem*. Konya: Atlas Akademi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak M.T., Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (4), 566-569.
- Öztürk, M. (2014). *99 Sayfada Boşanmış Ailelerde Çocuk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Pırtık, Ş. (2013). Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Anabilim Dalı*.
- Punch, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D.Bayrak, H. B.Arslan, Z.Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sardoğan, M., Karahan, F., Dicle, A., & Menteş, Ö. (2007). Ebeveyne Bağlanma Düzeyine ve Anne-Babanın Boşanma/Birliktelik Durumuna Göre Çocuklarda Evlilik Çatışmasını Algılama Biçimleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-23.
- Sezer, Ö., & Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmelerinin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 8(13), 743-758.
- Şirvanlı, D. (1999). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri I: Davranış ve Uyum Problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6 (1), 19-29.
- Thayer, E. S., & Zimmerman, J. (2003). *Ayrılanlar için çocuk bakımı*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Türkaslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (11), 99-108.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon Ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Yavuzer, H. (2014). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.